

Crna Gora
Ministarstvo ekologije,
održivog razvoja i razvoja sjevera

**Informacija o nominaciji drevnih bukovih šuma Nacionalnog parka Biogradska gora za
upis na UNESCO Listu svjetske baštine**

Januar, 2026. godine

Informacija o nominaciji drevnih bukovih šuma Nacionalnog parka Biogradska gora za upis na UNESCO Listu svjetske baštine

Na listi UNESCO svjetske baštine od 2007. godine nalaze se evropske bukove šume koje su zaštićene kao „Netaknute bukove šume Karpata“ (Ukrajina i Slovačka). Nakon dva proširenja, tokom 2011. i 2017. godine, ovo dobro svjetske prirodne baštine broji 93 područja koja se nalaze u 18 evropskih država: Albanija, Austrija, Belgija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Češka, Francuska, Njemačka, Italija, Sjeverna Makedonija, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Španija, Švajcarska i Ukraina.

Treće proširenje, koje je pokrenuto pozivom za nove ekstenzije od strane Švajcarske na UNESCO Komitetu za svjetsku baštinu održanom 2017. godine, te iskazivanjem interesovanja delegacije Crne Gore da učestvuje u tom procesu, započelo je s pripremnim aktivnostima na izradi Tentativne liste, a kasnije i Nominacionog dosijea. Nacionalni park Biogradska gora je tom prilikom prepoznat kao najvažnije prirodno dobro iz Crne Gore koje ima sve neophodne vrijednosti i odgovara propozicijama kandidature, te je u okviru ovog procesa i nominovan kako bi se formiralo veliko serijsko UNESCO dobro svjetske baštine na prostoru Evrope, u cilju zaštite ekosistema bukovih šuma.

Ova nominacija je proširenje UNESCO-ve svjetske baštine „Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Evrope“ i uključuje ponovnu nominaciju lokacija koje su bile uključene u posljednju nominaciju za proširenje 2021. godine. U Odluci 44 COM 8B.32 UNESCO je preporučio nekoliko područja za potencijalno ponovno podnošenje i preporučio je određene aktivnosti koje države treba da preduzmu prije razmatranja ponovnog podnošenja tih područja.

Upis na Tentativnu listu, odnosno popis prirodnih i kulturnih dobara koje određena država članica prepoznaje kao potencijalne vrijednosti koje mogu zavrijediti UNESCO status, bio je formalni preduslov da se Crna Gora priključi ovoj nominaciji. Tentativnu listu, koja je potvrđena, Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera dostavilo je Ministarstvu kulture i medija, zvaničnim dopisom br. 05-322/25-2056 od 18.11.2025. godine, koje je dokumentaciju diplomatskim putem prosljedilo UNESCO Centru za svjetsku baštinu.

Zbog izmjena procedure nominacije, bilo je neophodno pripremiti novi prijavni formular, odnosno nominacioni dosije, i dostaviti ga Centru za svjetsku baštinu prije predstojeće nominacije. Navedena obaveza je ispunjena. U ovoj fazi ponovnog podnošenja učestvuju četiri države i to: Italija, Francuska, Crna Gora i Srbija, kao dodatak Drevnim i netaknutim bukovim šumama Karpata i drugih regija Evrope.

Finalizacija zajedničkog nominacionog dosijea, koji se priprema za sve države učesnice u okviru posljednjeg poziva, očekuje se da bude kompletirana i predata najkasnije krajem januara 2026. godine.

Priprema Nominacionog dosijea

Nominacioni dosije za upis dobra na UNESCO listu svjetske baštine predstavlja temeljni dokument koji Komitet za svjetsku baštinu razmatra u procesu odlučivanja o upisu dobra. Dokument treba da dokaže da određeno prirodno ili kulturno dobro ima „izuzetne univerzalne vrijednosti“, odnosno integritet i autentičnost, reprezentativne vrijednosti koje ga razlikuju od drugih i čine „baštinom svih građana svijeta“. Nominacioni dosije za upis na Listu svjetske baštine UNESCO priprema se u skladu sa formatom koji je detaljno dat u Operativnim smjernicama za

primjenu Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, a pored ostalog obavezno sadrži: identifikaciju dobra, opis dobra, opravdanje za upis, stanje očuvanosti i faktore koji utiču na dobro, zaštitu i upravljanje dobrom, nadzor, kao i svu potrebnu dokumentaciju i kontakt informacije odgovornih organa vlasti.

Dokument potpisuju zvanična lica ovlašćena za potpis nominacije u ime države ugovornice. Ekstenzija nominacije „Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Evrope“ realizuje se u cilju zaštite ekosistema bukovih šuma, kao jednog od najznačajnijih listopadnih šumskih ekosistema sjeverne hemisfere, od posebne važnosti za Evropu. Nominacija se izrađuje pod kriterijumom IX: „izuzetni primjerci značajnih bioloških i ekoloških procesa u okviru evolucije i razvoja terestričnih, slatkovodnih, obalnih ili marinskih ekosistema i zajednica biljaka i životinja“.

Prirodno dobro koje se nominuje kao UNESCO područje nalazi se u okviru Nacionalnog parka Biogradska gora, u centralnom dijelu planinskog masiva Bjelasice. Ukupna površina nacionalnog parka iznosi 5.959,97 ha. Najimpresivniji dio nacionalnog parka je prašuma (djevičanske bukove šume), gdje je uspostavljen strogi sistem zaštite. To je jedna od posljednjih prašuma u Evropi, čija se ljepota odražava u vodama Biogradskog jezera. Ovaj dio parka karakterišu različite vrste drveća i grmlja, kao i veliki broj šumskih zajednica.

„Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Evrope“ od izuzetnog su značaja za razumijevanje istorije i evolucije roda *Fagus* (bukva). Zbog široke rasprostranjenosti u sjevernoj hemisferi i ključne ekološke uloge, ove šume imaju globalnu važnost. Predstavljaju najkompletnije primjere netaknutih umjerenih šuma sa očuvanim ekološkim procesima, bogatim genetskim resursima i reliktnim zajednicama, te su istaknuti primjer postglacijalne kolonizacije koja traje do danas.

Na osnovu Studije revizije Nacionalnog parka Biogradska gora iz 2023. godine, predložene su izmjene granica i režima zaštite, sa ciljem jačanja zaštite bukove prašume, glacijalnih jezera, planinskih livada i pašnjaka. Zona jezgra, koja obuhvata rezervat prašume, nalazi se u slivu Biogradske rijeke, Biogradskog jezera i rijeke Jezerštica i predstavlja strogo zaštićeni prirodni rezervat sa visokim nivoom biodiverziteta, uključujući endemične i reliktno vrste.

Zbog činjenice da se pristupni put ka Biogradskom jezeru koristi u turističke svrhe i nalazi se u prvoj zoni zaštite parka, na osnovu preporuka Komiteta za svjetsku baštinu predloženo je njegovo izuzimanje iz zone jezgra i uključivanje u zaštitnu (buffer) podzonu. Ista mjera predviđena je i za Biogradsko jezero zbog prisustva objekata i infrastrukture koja zahtijevaju redovno održavanje. U tu svrhu uvedena je zaštitna zona širine 100 m. Druga i treća zona zaštite Nacionalnog parka Biogradska gora preklapaju se sa buffer zonom nominovanog područja, gdje L (pejzažna) podzona formira zaštitni pojas oko P (zaštitne) podzone, dok preostali dio parka čini L zona zaštite.

Vrednovanje prirodnih vrijednosti i procjena ranjivosti pokazali su da prva zona treba da obuhvati sve dobro očuvane zajednice bukove prašume. Pojedini predjeli ranije svrstani u treću zonu podignuti su na viši nivo zaštite, uz preporuku očuvanja tradicionalnih oblika poljoprivrede u povremeno naseljenim dijelovima radi unapređenja biodiverziteta. U skladu sa novim režimima zaštite, posebna pažnja posvećena je staništima i vrstama od prioritetnog značaja.

Ukupna površina predloženog UNESCO područja- rezervata prašume sa zaštitnim zonama iznosi 5.959,97 ha, gdje se zona jezgra – stroge zaštite Nacionalnog parka – poklapa sa granicama nominovanog područja i iznosi 2.352,33 ha. Zona II i zona III parka tretiraju se kao kontaktna (zaštitna) zona i obuhvataju 3.607,64 ha.

Procedura za predaju nominacije

U skladu sa Operativnim smjernicama za primjenu Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, nominacioni dosije potpisuju zvanična lica ovlašćena za potpis nominacije u ime države ugovornice. Predlog potpisnika nominacionog dosijea za ekstenziju nominacije Bukove prašume i izvorne bukove šume Karpata i ostalih regija Evrope za upis na UNESCO Listu svjetske baštine, ispred Crne Gore je stalna delegatkinja Crne Gore pri UNESCO-u, ambasadorica Dubravka Lalović.

Nakon predaje dosijea slijedi faza evaluacije koju sprovode nadležna UNESCO tijela. Relevantna savjetodavna tijela UNESCO-a, nakon analize materijala, dostavljaju svoje evaluacije i preporuke Sekretarijatu UNESCO-a, koji ih dalje prosljeđuje Komitetu za svjetsku baštinu, koji čini 21 država članica UNESCO-a.

1 Identifikacija imovine

1.a Država

1.b Država, pokrajina ili region

1.c Naziv imovine

1.d Geografske koordinate zaokružene na najbližu sekundu

1.e Mape i planovi, koji pokazuju granice nominovane zone imovine i zaštitne zone

1.f Površina nominovane imovine i predložene zaštitne zone

Tabela : Veličina površine sastavnih djelova komponenti sa zaštitnim zonama (ha), *modifikacije granica

ID	Imovina	Država strana	Koordinate centralnih tačaka	Površina (ha)	Površina zaštitne zone (ha)
ME-BIOG	Biogradska Gora	Crna Gora	N 42°53'26.452" E 19°36'55.799"	2352,33 ha	3607,64 ha

Prethodne dvije komponente imovine predložene za nominaciju su, u skladu sa preporukama, spojene u jedinstvenu cjelinu. Centralna zona se proteže u okvirima prve zaštitne zone Nacionalnog parka Biogradska Gora, utvrđene na osnovu Studije revizije. S obzirom da se put, koji vodi do jezera u Nacionalnom parku Biogradska gora, nalazi u I zaštitnoj zoni parka i koristi se u turističke svrhe (širine 10 m), predlaže se da se isključi iz Centralne zone imovine i smjesti u L zaštitnu podzonu. Takođe je planirano da se jezero nalazi u istoj zaštitnoj podzoni predjela, jer postoje zgrade/infrastruktura koje je potrebno redovno održavati.

U skladu sa Revizijskom studijom, II i III zaštitna zona u Nacionalnom parku se podudaraju sa granicama zaštitne zone imovine. Zbog toga je zaštitna zona od 100 m dodata oko ulice i jezera.

Zaštitna zona L okružuje imovinu i one djelove gdje se zaštitna podzona P graniči sa imovinom (uglavnom duž puta i oko jezera). Ostatak nacionalnog parka je zaštitna zona L.

1.f.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Rezervat prašume (VFR) se nalazi u Nacionalnom parku (NP) Biogradska Gora, smještenom u centralnom dijelu planinskog masiva Bjelasica. Ukupna površina Nacionalnog parka je 5959,97 ha.

U skladu sa Studijom revizije za Nacionalni park Biogradska Gora, koja je izrađena 2023. godine, predložene promjene granica i režima zaštite, kao i primjena principa zaštite (aktivnosti) u okviru Nacionalnog parka, zasnivaju se na potrebama za strogom zaštitom bukove prašume i povećanju nivoa zaštite glečerskih jezera i planinskih livada i pašnjaka, u cilju njihovog sveukupnog unapređenja i revitalizacije.

Valorizacijom prirodnih vrijednosti i procjenom njihove ranjivosti tokom revizije, zaključeno je da prva zona treba da obuhvati cijelu oblast bukovih prašuma i da bi oblasti koje su bile u trećoj zoni trebalo podići na viši nivo zaštite, uzimajući u obzir da u povremeno naseljenim oblastima treba nastaviti tradicionalne oblike poljoprivrede, kako bi se podržalo dalje očuvanje i poboljšanje biodiverziteta.

2 Opis

2.a Opis imovine

2.a.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Površina oblasti

ID	Država strana	Komponenta dio/klaster	Veličina područja (ha)	Veličina zaštitne zone (ha)	Region bukovih šuma
ME-BIOG	Crna Gora	Biogradska Gora	2352,33	3607,64	Mezijsko-balkanski

Kratak profil i biogeografija

Dominantna karakteristika Nacionalnog parka Biogradska gora (NP) su njeni šumski ekosistemi. Pored toga, mezofilne planinske livade i pašnjaci na silikatima i krečnjacima sa nekim stjenovitim i siparskim formacijama, mogu se naći u gornjim djelovima Nacionalnog parka. Upečatljiva karakteristika su takođe glečerska jezera, sa najvećim Biogradskim jezerom u samom centru Nacionalnog parka. Šumski ekosistemi predstavljaju primarnu vrijednost Nacionalnog parka. Odlikuje ih bogata flora i velika raznovrsnost biljaka. Zbog prisustva velikog broja endemskih biljnih vrsta Balkana i značajnih staništa, područje Biogradske gore je prepoznato kao značajno biljno područje (IPP). Jedanaest staništa pronađeno je u oblasti Bjelasica, koja se nalaze u Dodatku I Bernske konvencije. Dominantna su staništa bukve i smrče, dok su staništa sa makedonskim borom (*Pinetum peucis*) posebno značajna sa nacionalnog stanovišta. Rezervat prašume u Biogradskoj gori ima izuzetnu univerzalnu vrijednost, jer su njegove šume prvi put zaštićene prije više od 140 godina. Mezijsko-balkanske bukove šume sačinjavaju veoma raznolike bukove šumske zajednice. Grade ih planine Dinaridskog, Balkanskog, Rilskog, Rodopskog, Pirinskog, Strandskog, Pindskog i Tajgetoskog vijenca. Istočna bukova šuma se smatra prelaznom zonom ka euksinskom regionu bukovih šuma i obuhvata prelazni oblik *Fagus sylvatica* i *Fagus orientalis*, koji je opisan kao *Fagus sylvatica* ssp. *moesiaca*. Bukove šume Dinarida nalaze se u kontaktnoj zoni sa srednjoevropskim bukovim šumama i imaju bogatiji floristički sastav.

Abiotski faktori

Geografski položaj, prirodni region, visinska zona

Rezervat prašume nalazi se u Nacionalnom parku Biogradska gora (opštine Mojkovac i Kolašin). Nalazi se u sjevernom alpskom dijelu Crne Gore. Predloženi sastavni dio pokriva površinu od 2352,33 ha, sa rasponom nadmorske visine od 1.100–1.750 m.

Geologija i geomorfologija

Intenzivne glečerske aktivnosti formirale su niz geomorfoloških oblika – rječne doline, glečerska jezera i planinski vrhovi. Svi oblici reljefa i fenomeni na planini Bjelasici, izgrađeni su u heterogenom geološkom okruženju, koje karakterišu vulkanski i sedimentni procesi. Tipični i značajni rezultati rječne erozije i denudacije su sadašnje rječne doline na zapadnim padinama Bjelasice. Na Bjelasici nije došlo do formiranja jedinstvenog velikog ledenog pokrivača. Glečeri su se formirali samo u prvobitnim grebenima Biogradske i Bjelojevičke rijeke, Suvodolu i Jelovici, gdje su se formirali prirodni amfiteatri. Najreprezentativniji rezervoari su rječne šljunkovite terase i brojni morenski nanosi u prirodnim amfiteatrima i pleistocenskim formacijama. Morski nanosi su omogućili stvaranje glečerskih jezera.

Obrasci kraške erozije nisu reprezentativni jer se druge stijenske formacije javljaju zajedno sa krečnjakom. Dolina Suvodo je primjer površinske kraške erozije.

Klima

Najniži djelovi u Nacionalnom parku, u dolini Tare karakterišu se umjerenom kontinentalnom klimom. Subplaninska klima je prisutna u srednjim nadmorskim visinama, a alpska planinska klima se može naći u najvišim djelovima parka. Klimu karakterišu duge i hladne zime, relativno kratka i svježija ljeta i obilne sniježne padavine. Najhladniji mjesec je januar, sa prosječnom temperaturom vazduha od -2°C , u nižim djelovima parka. U gornjem slivu Biogradske rijeke u Nacionalnom parku, prosječna temperatura je znatno niža, sa -6°C . Najtopliji mjesec je jul, sa prosječnom temperaturom vazduha od $12\text{--}16^{\circ}\text{C}$ u većem dijelu parka. Temperaturne inverzije su česte u zimskim mjesecima. Prosječno godišnje sunčano vrijeme dostiže i do 1.900 sati. Prosječna godišnja količina padavina je visoke vrijednosti za Crnu Goru, sa 2.120 mm.

Zemljišta

Raznovrsne geološke formacije, reljef i klima, izazvale su pojavu raznih vrsta zemljišta u parku. Izgled određenih vrsta zemljišta uslovljen je prvenstveno karakteristikama matičnog materijala, klime, reljefa i uticajem vegetacije. U parku su prisutne aluvijalne i diluvijalne naslage, koje zauzimaju male površine u uskim dolinama Tare i njenih pritoka, rijeka Jezerštica i Štitarice, kao i na ušću Biogradske rijeke. Smeđe zemljište se može naći na šljunku starih rječnih terasa Tare. U šumi preovlađuju eutrični kambisoli sa smeđim zemljištem i distrični kambisoli sa kiselim zemljištem. U gornjem dijelu mogu se naći neke mrlje rijetko pošumljenog kalkomelanosola. Iznad gornje granice šume, na visoravnima i vrhovima Bjelasice, preovlađuju čisti krečnjaci i plitki kalkomelanosol (do 30 cm) obrastao kambisolom (*Edraianthus*). Silikatne stijene, koje često izgrađuju pojedinačne vrhove Bjelasice, formirane su uglavnom od kiselih zemljišta i rankera, čija je dubina, u zavisnosti od reljefa, nešto dublja (20–60 cm) od kalkomelanosola.

Vodni bilans

Nacionalni park ima rijeke i izvore koji pripadaju slivnim područjima reka Tare i Lima. Rijeke Jelovica i Suvodo odvodnjavaju mali dio zapadnog dijela parka i ulivaju se u rijeku Bistircu, koja je pritoka Lima. Najveći dio parka pripada slivu rijeke Tare. Biogradska rijeka je najveća stalna pritoka Biogradskog jezera, koja se uliva u Taru preko rijeke Jezerštica. Ova rijeka izvire iz Biogradskog jezera i proteže se oko 3 km prije nego što se ulije u Taru. Biogradska rijeka dopire do jezera, natovarena sedimentima i formira delta područje u zapadnom dijelu Biogradskog jezera. Njen sliv od 26 km^2 se uglavnom nalazi u parku. Lalev potok je periodična pritoka Biogradskog jezera i dugačak je oko 4 km. Jezera u parku su glečerskog porijekla: Biogradsko, jezero Pešića, dva Ursulovačka i Šiško jezero. Biogradsko jezero je najveće, nalazi se na nadmorskoj visini od 1.094 m i prostire se na površini od 250.000 m^2 .

Biološki faktori

Biotopi i vegetacija

Rezervat prašume u Nacionalnom parku Biogradska gora karakteriše veliki broj kompleksnih ekosistema, sa visokim stepenom dopunskih karakteristika staništa, kao i značajan broj rijetkih i endemičnih vrsta Balkana. Prepuštene spontanom razvoju, šume Nacionalnog parka su jedinstven primjer evolucije različitih šumskih zajednica. Karakteriše ih tipični sastav vrsta drveća bukovih šuma u velikom broju faza sukcesije. To uključuje drveće velike starosti i ogromnih dimenzija.

Prema klasifikaciji Natura 2000, Nacionalni park ima sljedeća zaštićena staništa: 9110 Bukove šume Luzulo-Fagetum, a u višim predjelima šume bukve i jele, ili šume bukve, jele i smrče. Manje

rasprostranjene su ilirske šume *Fagus sylvatica* (Aremonio-Fagion). Ova dva tipa šuma imaju bogatu floru i najzastupljeniji su u nacionalnom parku; Acidofilne šume *Picea* od planinskog do alpskog nivoa (*Vaccinio-Piceetea*). Subalpske i alpske četinarske šume, u kojima dominira smrča (*Picea abies*) takođe su prisutne i čine mozaik različitih šumskih asocijacija.

Za Nacionalni park je zabilježeno 16 šumskih zajednica i 86 vrsta drveća i žbunja. Najvažniji šumski tipovi čiste ili mješovite bukove vegetacije u Nacionalnom parku su subalpska bukova šuma sa javorom (*Fageto-Aceretum visianii*), subalpska bukova šuma (*Asyneumo-Fagetum moesiaceae*), mješovita bukova šuma sa jelom (*Abieto-Fagetum moesiaceae*), bukva i *Elymus* sp. koji povezuje šume bukve sa jelom (*Elymo-Fagetum moesiaceae*), *Seslerio-Fagetum moesiaceae* i *Aceri-Fraxinetum montenegrinum*. Postoji još šumskih zajednica čiji su mali fragmenti raspoređeni unutar Nacionalnog parka. Bukva je često subdominantna vrsta u nekim tipovima staništa (npr. šume *Tilio-Acerion*).

Flora

Šumsku vegetaciju prašuma u Nacionalnom parku karakterišu sljedeće vrste drveća: *Fagus sylvatica* ssp. *moesiaca*, *Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*, *Acer campestre*, *Ostrya carpinifolia*, *Kuercus cerris*, *Abies alba*, *Picea abies*, *Sorbus aria*, *Sorbus graeca* i *Vaccinium myrtillus*.

U Nacionalnom parku su prisutne mnoge međunarodno značajne i rijetke vrste. Uključujući neke balkanske endemite kao što su *Acer holdreichii* i *Daphne blagayana* (balkanski endemiti), *Takus baccata*, *Galanthus nivalis* i *Bukbaumia viridis* (EU Direktiva o staništima), *Allium ursinum*, *Lilium martagon*, *Senecio janczovskii* i *Anemone nemorosa*. Takođe, porodica orhideja ima mnogo predstavnika tipičnih za bukove šume u Nacionalnom parku: *Cephalanthera damasonium*, *Cephalanthera rubra*, *Platanthera bifolia*, *Neottia nidus-avis*, *Dactylorhiza cordigera* subsp. *bosniaca*, *Dactylorhiza maculata*, *Dactylorhiza saccifera*, *Epipactis helleborine* i *Epipactis microphylla*.

Fauna

Vodozemci takođe uključuju i živopisnog vatrenog salamander (*Salamandra atra*), koji je karakteristična vrsta bukovih šuma i potoka u Nacionalnom parku. Od gmizavaca je tu i rijetka livadska zmija (*Vipera ursinii*), koja naseljava subalpske livade iznad linije šume. Park karakteriše bogata ptičija fauna. Među njima su prisutne brojne vrste specifične za čiste i mješovite bukove šume: bjeloledni detlić (*Dendrocopos leucotos* *lilfordi*), veliki detlić (*Dendrocopos major*), tetrijeb (*Tetrao urogallus*), lještarka (*Tetrastes bonasia*), dugouha sova (*Asio otus*) i crna sjenica (*Poecile lugubris*). Zabilježena je 41 vrsta sisara. Rijetke i tipične šumske vrste su: jestivi puh (*Glis glis*) i šumski puh (*Dryomys nitedula*), kuna zlatica (*Martes martes*), jazavac (*Meles meles*), divlja mačka (*Felis silvestris*), vuk (*Canis lupus*), mrki medved (*Ursus arctos*) i crveni jelen (*Cervus elaphus*, nije autohtoni). U parku je zabilježeno i prisustvo 11 vrsta slijepih miševa.

Tabela: Reprezentativne vrste za komponentne dijelove

Klase	Vrste
Amfibije	<i>Salamandra atra</i>
Ptica	<i>Bubo bubo</i>
Ptica	<i>Bonasa bonasia</i>
Ptica	<i>Tetrao urogallus</i>
Ptica	<i>Asio otus</i>
Ptica	<i>Dendrocopos major</i>

Ptica	Dendrocopos leucotos
Ptica	Driocopus martius
Ptica	Turdus merula
Sisar	Ursus arctos
Sisar	Felis silvestris
Sisar	Canis lupus
Biljka	Galanthus nivalis
Biljka	Takus baccata
Biljka	Daphne blagayana

2.b Istorija i razvoj

2.b.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Istorijski razvoj šume

Ovaj rezervat predstavlja jedinstven primjer evolucije različitih šumskih zajednica, kao značajan dio genetskog nasljeđa Zemlje i važan dokaz specifične istorije i evolucije živog i neživog svijeta Tercijarija, od ledenog doba do danas. Moezijsko-Balkanske šume u Nacionalnom parku sačinjene su od veoma raznolikih bukovih šuma. **Poreklo vode iz utočišta u Dinaridima i Pindskog vijenca.** *Istočna bukova šuma se smatra prelaznom zonom ka euksinskoj bukovoj šumi i obuhvata srednji oblik između Fagus sylvatica i Fagus orientalis, koji je opisan kao Fagus sylvatica ssp. moesiaca.*

Fiografska i ekološka specifičnost oblasti Nacionalnog parka Biogradska gora sa svojim rezervatom prašume, okruženim visokim karbonatnim planinama Dinarskog planinskog sistema, posljedica je njegovog silikatnog sastava. U tom smislu, Biogradska Gora predstavlja jedinstveno utočište acidofilne flore koja je slična vegetaciji sjevernih regiona borealnog i visokoplaninskog područja silikatnih Alpa i drugih evropskih planina.

Ljudski uticaj

Tokom pet vekova turske vladavine, šume Biogradske Gore nisu eksploatisane zbog nepristupačnosti i velike udaljenosti od naselja. U njima je bila dozvoljena ispaša, a proplanci u donjem dijelu današnjeg Nacionalnog parka, korišćeni su kao livade za sijeno. Postoje dokazi o izvjesnom ljudskom uticaju na području parka, u periodu prije osnivanja šumskog rezervata 1878. godine. Uticaj ovih aktivnosti bio je veoma mali, jer se sječa vršila isključivo radi ogrijeva. Ne postoje precizni zapisi iz ovog istorijskog perioda. Zaštita Biogradske gore datira iz 1878. godine, kada je crnogorski vladar knjaz Nikola naredio da se ovo područje strogo zaštiti zbog jedinstvene ljepote Biogradskog jezera i šume. U to vrijeme prirodni dragulj se zvao „Knjažev ban“. Nakon Prvog svjetskog rata, država ga je konfiskovala. Tokom ovog perioda, neke od šumskih proplanaka koristili su mještani za ispašu. Između 1931. i 1941. godine državnim šumama na Biogradskoj gori upravljalo je Ministarstvo šuma i minerala, preko Direkcije za šume u Skoplju i Uprave za šume Berane. Nakon Drugog svjetskog rata, obaveza zaštite šuma prenijeta je na Upravu za šume Kolašin.

Prirodne katastrofe

Ne postoje istorijski podaci za područje rezervata o efektima bilo kakvih prirodnih katastrofa (požari i bolesti). Glavni faktor razvoja prašuma bila je udaljenost te oblasti i neravan reljef, što je otežavalo eksploataciju šume. Od kada je oblast proglašena nacionalnim parkom, nije bilo zapisa o šumskim požarima ili bilo kakvim drugim negativnim uticajima na rezervat. U Nacionalnom parku zakon zabranjuje ekonomsku eksploataciju šuma, kao i lov.

3 Obrazloženje za upis

3.a.1 Kratka sinteza

Biogradska Gora

Rezervat prašume u Nacionalnom parku Biogradska gora jedinstven je primjer evolucije različitih bukovih šumskih zajednica, kao značajnog dijela genetskog nasleđa Zemlje i važnog dokaza specifične istorije i evolucije živog i neživog svijeta tercijara, od ledenog doba do danas. Šume predstavljaju jedinstvene primjere faza sukcesije i evolucije različitih šumskih zajednica. Ovaj rezervat karakteriše njegova jedinstvenost kao zaštićeno područje, koje je proglašeno prije 140 godina. Prisutan je veliki broj složenih ekosistema, sa značajnim brojem rijetkih biljnih i životinjskih vrsta, od kojih su neke endemske za Balkan. Ovo podvlači izuzetnu vrijednost prašume u Nacionalnom parku Biogradska gora. Prašume karakteriše veliki broj vrsta drveća i žbunja, kao i 16 šumskih zajednica, koje predstavljaju dobro očuvane čiste i mješovite bukove šume.

Dio imovine u Nacionalnom parku Biogradska gora predstavlja 2352,33 hektara bukove prašume na krečnjaku, što predstavlja najveću komponentu ovog proširenja.

3.a.2 Izjava o integritetu

*Tabela 4: Bečka kratka lista (ažurirana); Rezultat procesa selekcije 2012–2014 za drevne (prašume i stare) bukove šume u Evropi, sa odgovarajućim statusom zaštite i veličinom da pruže dodatnu vrijednost lokalitetima izuzetne univerzalne vrijednosti, koji su dodati nakon 2014. godine označeni su sa **

Mezijsko-balkanski

Crna Gora

Biogradska Gora

kandidat 2020

4 Stanje očuvanja i faktori koji utiču na imovinu

4.a Trenutno stanje očuvanja

Tabela 1

Država strana	Komponentni dio/grupa	Stanje prirodnosti
Crna Gora	Biogradska Gora	Većinom prašuma

Tabela 2

Država strana	Komponentni dio/grupa	Pod pravnom zaštitom od	Primjedbe
Crna Gora	Biogradska Gora	Neformalna zaštita datira iz 1878. Godine, kada je crnogorski vladar princ Nikola Petrović štitio oblast oko Biogradskog jezera. Godine 1952. Proglašena je za Nacionalni park Biogradska Gora.	U periodu prije 1878. godine, na područje Nacionalnog parka biogradske gore je uticao čovjek, a šuma je korišćena za eksploataciju drva za ogrijev kuća na pašnjacima (katanima) u gornjem dijelu Nacionalnog parka. Od 1878. godine je dozvoljena samo veoma ograničena eksploatacija šuma.

4.a.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Trenutni status

Nacionalni park Biogradska gora pokriva područje površine od 5956,93 ha, a Rezervat prašume pokriva površinu od 2352,33 ha. U parku, bukove šume zauzimaju 37,5%, mješovite šume jele i bukve zauzimaju 35,4%, a mješovite šume jele, smrče i bukve zauzimaju 10,4% ukupne površine šuma. Ostali tipovi šuma sa mješovitim šumama smrča i graba, jasena, jele i smrče zauzimaju 16,7% ukupne površine šuma. Prosječan prečnik šuma u Nacionalnom parku je 45,4 cm, a prosječna visina drveća je 24,3 m. Pokrivenost krošnjama kreće se od 90–100% (za 36% šuma) i 70–80% (za 37% šuma), što odgovara karakteru prašume u parku. Mlada stabla ispod 1,3 m predstavljaju oko 35,5% svih stabala u NP. Mlada stabla se javljaju na oko 2.500 ha ili 69,4% šuma u Nacionalnom parku, što je karakteristično za prašumski karakter rezervata. Praćenje zdravstvenog stanja prašume sprovedeno je 2017. godine. Ovo istraživanje je pokazalo da je većina stabala (86,7%) bila zdrava i nije pokazivala znake defolijacije. Samo 6,7% je pokazalo neki stepen defolijacije (do 10%), a u lošijem stanju je bilo oko 6,7% šume (defolijacija od 11–25%). Na 19,4% stabala oštećenja su nastala usljed sljedećih abiotskih faktora: mraz, nedostatak vlage, oštećenja usljed opterećenja snijegom i olujama.

Trendovi

Režim stroge zaštite zabranjuje bilo kakve ljudske aktivnosti, izuzev naučnih istraživanja, praćenja prirodnih procesa i strogo kontrolisanih posjeta rezervatu prašume Nacionalnog parka Biogradska Gora. Na ovaj način, šuma je efikasno zaštićena od uticaja posjetilaca.

Praćenje zdravstvenog stanja šuma u Nacionalnom parku Biogradska Gora iz 2017. godine pokazalo je povoljno stanje sveukupnog šumskog ekosistema, što je dobar pokazatelj njegove otpornosti na klimatske promjene, kao i negativne abiotske i biotske pritiske.

Informacije o državnoj zaštiti

Nacionalni park Biogradska Gora proglašen je nacionalnim parkom 1952. godine, a u njemu je uspostavljen strogi rezervat prašume. Nije dozvoljena intervencija u rezervatu (centralna zona NP). Ovo se može porediti sa kategorijom Ib upravljačkih kategorija IUCN-a. Nacionalni park je proglašen za IUCN kategoriju II prema Svjetskoj bazi podataka zaštićenih područja (status 18.12.2019).

4.b Faktori koji utiču na komponentni dio

U skladu sa Studijom revizije za nacionalni park Biogradska Gora, koja je izrađena 2023. godine, predložene izmjene režima granica i zaštite, kao i primjena principa zaštite (aktivnosti) u okviru Nacionalnog parka, zasnivaju se na potrebama striktno zaštite bukove prašume.

Valorizacijom prirodnih vrijednosti i procjenom njihove ranjivosti tokom revizije, posebna pažnja je posvećena vrstama staništa i komponentama biodiverziteta, koji su prioritet za zaštitu i daljoj potrebi za zaštitom divljih vrsta, u skladu sa domaćim i međunarodnim propisima.

Treba napomenuti da je Studijom revizije postignut primarni cilj upravljanja IUCN kategorijom II, „zaštićeno područje - nacionalni park“, a to je „zaštita prirodnog biodiverziteta zajedno sa osnovnom ekološkom strukturom i pratećim ekološkim procesima, na najmanje 75% teritorije nacionalnog parka“, u skladu sa međunarodno priznatim standardima za kategorije zaštićenih područja (Dudley, 2013). Na osnovu navedenog, predloženo je da se, zbog mogućnosti negativnog uticaja asfaltnog puta koji vodi do Biogradskog jezera na bukovu prašumu i prirodno okruženje parka, što bi dovelo do povećanja antropogenog pritiska, planira prestanak korišćenja puta, kao i izmještanje postojećeg parkinga van Centralne zone parka, na lokalitet Kraljevo kolo. Radi zaštite ovih jedinstvenih ekosistema, pomenuta planska aktivnost se sprovodi kroz Plan upravljanja Nacionalnim parkom Biogradska gora za period 2026-2030, koji je trenutno u završnoj fazi izrade i čije se usvajanje očekuje početkom 2026. godine. Takođe, u skladu sa istom Studijom i predloženim Planovima upravljanja, turistima će biti obezbijeđen prevoz vozilima na električni i solarni pogon, što će smanjiti emisije i doprinijeti održivom upravljanju posjetama. Pored navedenog, planirano je definisanje mjera za zabranu upotrebe motornih vozila (kvadova) i motocikala na području Nacionalnog parka, te shodno tome izrada Analize (Studije), a zatim i Akcionog plana za ograničavanje broja (terenskih) vozila, koja se mogu naći na lokalnim putevima u Parku tokom dana.

Postoje dva pitanja koja se tiču samog Nacionalnog parka, ali ne predstavljaju neposrednu prijetnju za oblast bukovih šuma, koje su predmet ove nominacije. Naime, neformalno udruženje građana "pravo na dedovinu i privatni svojinu" opštine Mojkovac, obratilo se Agenciji za zaštitu životne sredine sa zahtjevom da pripremi novu, pravno važeću i sveobuhvatnu studiju revizije. Kako navode, njihov zahtjev se uglavnom odnosi na vlasnike privatne imovine, gdje bi nova studija prepoznala i vrednovala postojanje i značaj privatne imovine, što bi uključivalo socio-ekonomske aspekte života lokalnog stanovništva, sa pravom da se angažuje u turizmu, poljoprivredi i izgradnji neophodnih objekata. Građani vjeruju da sva privatna imovina u Nacionalnom parku Biogradska Gora treba da bude sastavni dio treće zone parka, sa jasno definisanim dozvolama.

U vezi sa ovim pitanjem, u skladu sa studijom revizije, koju je pripremila Agencija za zaštitu životne sredine, i na osnovu članova 29, 30 i 31 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje kriterijume za procjenu zaštićenih područja, kategorija zaštićenih područja i režima zaštite, razmatrana su privatna imovinska prava. Nije bilo promjena u ovom dijelu, a sva imovina o kojoj se ovdje radi i koja je bila smještena u zaštitnoj zoni 2 prije pripreme Studije revizije, ostala je u zaštitnoj zoni 2. Sve što se odnosi na razvoj poljoprivrede i turizma na osnovu održivih principa, treba da bude zajednički cilj i doprinos čitave zajednice. Glavne aktivnosti koje predviđa Studija revizije iz 2023. godine su poljoprivreda i turizam. U skladu sa tim, sve aktivnosti koje se shvataju kao održivi turizam i marketing poljoprivrednih proizvoda iz ove oblasti su prepoznate. Sve što je u funkciji ovog oblika poslovanja ojačano je i stimulirano od

strane menadžera i šire zajednice. Takođe postoje prepoznate aktivnosti za rekonstrukciju svih objekata koji su u funkciji afirmacije nacionalnog parka, a samim tim i ekonomske koristi lokalnog stanovništva. Nijedna od donijetih odluka ili mjera, nije imala za cilj ograničavanje privatne imovine, već isključivo za zaštitu oblasti, koja ima status zaštićene prirodne imovine u skladu sa zakonom. Naglašavamo da gore navedeno nema uticaja na nominovano područje bukovih šuma, jer se nalazi izvan Centralne zone, ali može biti predmet interesovanja.

Drugo pitanje, koje se takođe može uzeti u obzir, je mogućnost realizacije projekta izgradnje objekta za instalaciju radara na planini Bjelasica, koji je definisan dugoročnim planom razvoja odbrane, koji je Vlada Crne Gore usvojila 2018. godine. Sredinom 2019. godine, Ministarstvo odbrane informisalo je Vladu o izboru lokacije Zekova glava na planini Bjelasica, za ugradnju radara, koji se nalazi u drugoj zoni nacionalnog parka. Pomenuta lokacija je takođe i glavni telekomunikacioni centar sjeverne Crne Gore, izgrađen 1962. godine i njime upravlja radio-difuzni centar.

Lokacija uključuje dvije antenske kule, zgradu za stambenu opremu i smještaj posade, kao i drugu neophodnu infrastrukturu za funkcionisanje ovako kompleksnog objekta u ekstremnim zimskim klimatskim uslovima.

Radarski objekat bi bio instaliran tačno na mjestu gdje se trenutno nalazi manji toranj radiodifuznog centra, u kojem se nalazi oprema telekomunikacionih operatera. U prethodnom periodu, od 2019. godine, sprovedene su brojne stručne analize, kako bi se utvrdilo da li postoji mogućnost zajedničkog korišćenja lokacije Zekova glava od strane vojske i radio-difuznog centra, ili šta bi bilo najbolje rješenje za ovu situaciju. Zaključak stručne analize bio je da je, da bi se stvorili uslovi za izgradnju infrastrukture za formiranje radarske pozicije na lokaciji Zekova glava, potrebno premjestiti opremu i osoblje Radiodifuznog centra.

Predlog je da se oprema radiodifuznog centra premjesti na lokaciju Troglava, koja se takođe nalazi na planini Bjelasica, u opštini Kolašin. Međutim, radio-difuzni centar do sada nije mogao da dobije smjernice za izgradnju na lokaciji Troglava, što je preduslov za početak bilo kakvih radova, prije svega za izradu projektne dokumentacije. Ova lokacija je priznata kao telekomunikacioni objekat novim prostornim planom Crne Gore do 2040. godine.

5 Zaštita i upravljanje imovinom

5.a Vlasništvo

Tabela 3

ID	Naziv komponente/grupe	Vlasnik	Površina	Proce nat
ME-BIOG	Biogradska Gora	Privatno: Privatno zemljište	15ha	0,5%
ME-BIOG	Biogradska Gora	Državno: Javno preduzeće Nacionalni parkovi Crne Gore (Vlada Crne Gore)	2841ha	99,5%

5.b Zaštitna oznaka

Tabela 8: Pregled kategorije zaštićenog područja i statusa Natura 2000/ Emerald mreže

ID	Naziv komponente/grupe	Pa kategorija	Natura 2000/ Emerald
ME-BIOG	Biogradska Gora	Nacionalni park (IUCN II)	Lokacija kandidata

Tabela 4

ID	Naziv komponente/grupe	Dokument	Godina
ME-BIOG	Biogradska Gora	Uredba o zakonu o osnivanju nacionalnih parkova Lovćen, Biogradska gora i Durmitor_Original_ME	1952
		Uredba o zakonu o osnivanju nacionalnih parkova Lovćen, Biogradska gora i Durmitor, prevod i transkript_EN_ME	1952
		Značajno biljno područje Nacionalni park Biogradska gora	2005
		Spisak zaštićenih vrsta Crne Gore - crnogorska verzija	2006
		Spisak zaštićenih vrsta Crne Gore - engleski prevod (bez imena vrsta)	2006
		Zakon o nacionalnim parkovima - crnogorska verzija	2014
		Zakon o nacionalnim parkovima - engleski prevod	2014
		Zakon o zaštiti prirode - crnogorska verzija	2016
		Zakon o zaštiti prirode - engleski prevod	2016

5.c Sredstva za sprovođenje zaštitnih mera

5.c.1 Upravljanje zaštitnom zonom

Crna Gora: Biogradska gora (ME-BIOG)

U rezervatu prašume (centralna zona Nacionalnog parka) zabranjeno je obavljanje drugih aktivnosti izuzev posjeta u svrhu edukacije, istraživanja i monitoringa. Posjeta centralnoj zoni može se izvršiti na osnovu odobrenja menadžera, uz prethodnu saglasnost organa upravljanja. Kroz centralnu zonu prolazi samo jedna javna pješačka staza. U predloženoj centralnoj zoni imovine, pored pješačkih staza, prisutan je i jedan lokalni put (djelimično asfaltiran). Zaštitna zona se preklapa sa drugom zaštitnom zonom Nacionalnog parka Biogradska gora, odnosno aktivnim zaštitnim područjem, koje obuhvata sve djelove Parka, izvan strogo zaštićene centralne zone prašume (Zona I). Ova zona funkcioniše kao zaštitni pojas koji okružuje rezervat prašume i obezbjeđuje očuvanje njegovog integriteta, stabilnosti ekosistema i koherentnosti pejzaža.

Nacionalnim parkom Biogradska gora upravlja javno preduzeće Nacionalni parkovi Crne Gore. Upravljački organ parka ima zakonsku obavezu da razvija petogodišnje planove upravljanja i godišnje programe upravljanja. Planovima upravljanja, kao i programima upravljanja, moraju se definisati aktivnosti koje imaju za cilj praćenje stanja prirode u parku, kao i implementacija mjera upravljanja radi zaštite prirode i biodiverziteta. Prilikom zaštite cjelokupnog područja Nacionalnog parka, važno je imati u vidu da je zemljište u parku u vlasništvu države. Od 1977. godine, basen rijeke Tare je također dio UNESCO-vog rezervata biosfere „Sliv rijeke Tare“. Centralna zona parka također predstavlja centralnu zonu rezervata biosfere, a ostatak parka je u zaštitnoj zoni parka. Okruženje predstavlja tranzicionu zonu koja povezuje Nacionalni park Durmitor i park prirode Komovi u rezervatu biosfere.

5.d Postojeći planovi koji se odnose na opštinu i region u kome se nalazi predložena imovina (npr. regionalni ili lokalni plan, plan zaštite, plan razvoja turizma)

Tabela 5

ID	Država strana	Komponentni dio/grupa	Nivo	Postojeći planovi, strategije	Godina
ME-BIOG	Crna Gora	Biogradska Gora	Vlada Crne Gore	Prostorni plan posebne namjene Nacionalni park Biogradska Gora 2010–2020	2010-2020
	Crna Gora	Biogradska Gora	Vlada Crne Gore	Prostorni plan posebne namjene Nacionalni park Biogradska Gora 2010-2020_ME	2010-2020

5.e Plan upravljanja imovinom ili neki drugi sistem upravljanja

5.f Izvori i nivo finansija

Tabela Nivo finansiranja komponentnih djelova/klastera; -*za biološke rezervate u Francuskoj ukupan budžet je 5 miliona eura godišnje (lični + materijalni troškovi) i mora se podijeliti između 233 rezervata

ID	Država	Komponentni dio/grupa	Troškovi za osoblje u hiljadama eura	Troškovi za materijal u hiljadama eura	Iznos u hiljadama eura
JA-BIOG	Crna Gora	Biogradska Gora	410 h €	82 h €	492 h €

5.g Izvori stručnosti i obuke u tehnikama zaštite i upravljanja

5.g.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Saradnja sa istraživačkim institucijama

Nacionalni park Biogradska Gora, kao organizaciona jedinica javnog preduzeća Nacionalni parkovi Crne Gore, sarađuje sa brojnim nacionalnim i međunarodnim naučnim institucijama, kao i nevladinim organizacijama, koje se bave zaštitom prirode. Među organizacijama su sljedeće: Prirodnački muzej Crne Gore, Prirodno-matematički fakultet (Univerzitet Crne Gore), Institut za šumarstvo A.D. - Podgorica, Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, Biološki fakultet (Univerzitet u Beogradu, Srbija), IUCN, WWF, NVO CZIP (Centar za zaštitu i proučavanje ptica), NVO Park Dinaridi (Mreža zaštićenih područja Dinarida) i druge.

Osoblje javnog preduzeća Nacionalni parkovi Crne Gore učestvuje, promoviše ili podržava realizaciju različitih projekata i istraživačkih aktivnosti u oblasti parka. Posebna pažnja posvećena je proučavanju šumske vegetacije, velikih sisara, slijepih miševa i ptica.

Publikacije

Na sajtu nparkovi.me možete pronaći informacije o nacionalnim parkovima. Nacionalni parkovi Crne Gore prisutni su na sljedećim kanalima društvenih mreža:

- facebook.com/Nparkovi/
- YouTube: youtube.com/channel/UC4EWG_4OQ0_qDY8oIKyuljA
- I preko Android aplikacije "Nacionalni parkovi Crne Gore".

Izgradnja kapaciteta i obuka zaposlenih

U petogodišnjem planu upravljanja i godišnjim programima rada Nacionalnog parka Biogradska gora, izrađeni su programi obuke za osoblje Nacionalnog parka. Posebna pažnja se posvećuje obuci i unapređenju rada rendžerske službe. Pored toga, zaposleni u sektorima za zaštitu prirodnog i kulturnog nasljeđa i održivog razvoja, kao i u Odjeljenju za promociju, obrazovanje i turizam, prisustvuju različitim seminarima i radionicama kako bi poboljšali svoj rad.

Učešće građana

Društveno-ekonomski savjet Nacionalnog parka Biogradska gora je 2017. godine formiran kao savjetodavni organ u kome, pored predstavnika Javnog preduzeća nacionalni parkovi, aktivno učestvuju i predstavnici lokalnih vlasti, relevantnih inspekcijskih tijela, lokalnih zajednica, udruženja lovaca i ribara, kao i predstavnici turističke industrije. Aktivnosti predstavnika Savjeta povezane su za Nacionalni park.

5.h Objekti i infrastruktura za posetioce

ID	Komponentni dio/grupa	Ukupan broj posjetilaca godišnje	Ukupan broj posjetilaca na organizovanim turama godišnje	Ukupan broj posjetilaca godišnje
ME-BIOG	Biogradska Gora	104,509 h	nema podataka, ova diferencijacija nije izvršena	nema podataka, ova diferencijacija nije izvršena

5.h.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Opis upravljanja posjetiocima

Posjetioци mogu da koriste zvanične staze za planinarenje prikazane na mapi Nacionalnog parka. Ova mapa je dostupna kao Android aplikacija. Lov je strogo zabranjen u parku, dok je rekreativni ribolov dozvoljen na rijeci Tari, kao i u Biogradskom i Pešić jezeru u određenim periodima godine, određenim danima u nedjelji. Najposjećenija staza za planinarenje i obrazovanje je ona oko Biogradskog jezera. Uticaj posjetilaca na stazi se prati i bilježi. Postoji mali centar za posjetioce na istočnom kraju jezera. Uspostavljene su obrazovne i tematske staze, a osoblje parka takođe vodi edukativne radionice, uglavnom za djecu u školi. U tom smislu, razrađen je edukativni program, kako bi se učenicima osnovnih škola ponudili časovi u „zelenoj učionici“. Kako bi se smanjio uticaj posjetilaca koji dolaze

privatnim vozilom putem Kraljevo kolo na Biogradsko jezero tokom ljetnje sezone, od 2019. godine rade dva turistička voza. Vozovi su takođe opremljeni rampom za invalide. Posjete rezervatima prašume moguće su samo uz odobrenje uprave.

Infrastruktura za posjetioce

Na istočnoj obali Biogradskog jezera je centar za posjetioce, opremljen interaktivnom izložbom kojom se predstavljaju prirodne i kulturne vrijednosti parka. Ovdje se održavaju i predavanja i prezentacije. U blizini centra za posjetioce nalazi se prodavnica suvenira i dvanaest bungalova namijenjenih za smještaj posjetilaca nekoliko dana tokom turističke sezone, a na samom ulazu u park, u Kraljevom kolu, na raspolaganju je prostor za mobilne kuće. Centar za posjetioce nudi mogućnost iznajmljivanja čamaca, bicikala, štapova za hodanje, šatora, cipela za snijeg i kajaka. Šest planinarskih staza obilježeno je standardnim znakovima. Postoje dvije označene staze za planinski biciklizam u parku. Obim Biogradskog jezera, dužine 3,5 km, pruža edukativnu stazu opremljenu interaktivnim mobilnim telefonom, koja pruža informacije o flori i fauni u toj oblasti. Tematska staza „ljetovanje na Katunima – odakle dolaze naši tradicionalni proizvodi“ instalirana je u katunu Dolovi (planinski pašnjak). Staza je duga 3,6 km sa 6 tematskih informacionih stanica i opremljena skloništima i klupama za odmor. U parku ima nekoliko stražarskih mjesta.

5.i Politika i programi koji se odnose na prezentaciju i promociju imovine

5.j Broj zaposlenih i stručnost (profesionalno, tehničko, održavanje)

5.j.1 Crna Gora: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Broj zaposlenih i stručnost

Nacionalni park Biogradska gora ima ukupno 36 zaposlenih sa punim radnim vremenom. Zaposleno je sljedeće osoblje: 12 u službi čuvara, 6 u službi infrastrukture, 18 u odjeljenju za administrativne i tehničke usluge i jedan direktor. Nacionalni park Biogradska gora je organizaciona jedinica Javnog preduzeća Nacionalni parkovi Crne Gore, što znači da pored gore pomenutog osoblja, stručne službe ovog Javnog preduzeća zaposlene u Podgorici obavljaju aktivnosti vezane za aktivnosti očuvanja i zaštite prirode, održivog turizma, promocije i obrazovanja teritorije Nacionalnog parka Biogradska gora. Konkretno su uključeni Odjeljenje za zaštitu prirodnog i kulturnog nasljeđa (ukupno 8 zaposlenih) i Služba za promociju, obrazovanje i turizam (5 zaposlenih u Podgorici i 2 zaposlena u Nacionalnom parku Biogradska gora).

1 Identification of Property

1.a Country

1.b State, Province or Region

1.c Name of Property

1.d Geographical coordinates to the nearest second

1.e Maps and plans, showing the boundaries of the nominated property and buffer zone

1.f Area of nominated property and proposed buffer zone

Table : Area size of the component parts with buffer zones (ha), *boundary modifications

ID	Property	State Party	Coordinates of the Central Point	Area (ha)	Area of the Buffer Zone (ha)
ME-BIOG	Biogradska Gora	Montenegro	N 42°53'26,452" E 19°36'55,799"	2352.33 ha	3607,64 ha

The previous two components of the proposed nomination property have been merged into a single entity in accordance with the recommendations. The core zone extends within the boundaries of the first protection zone of the Biogradska Gora National Park determined on the basis of the Revision Study. Since the road leading to the lake in the Biogradska Gora National Park is located in the I protection zone of the park and is used for tourism purposes, (10 m wide) it is proposed to exclude it from the core zone of the property and place it in the L buffer sub zone. It is also planned that the lake will be in the same landscape protection sub zone because there are buildings/infrastructure that need to be regularly maintained.

In accordance with the Revision study, the II and III protection zones of the national park coincide with the boundaries of the buffer zone of the property. Therefore, a 100 m protective buffer sub zone has been added around the street and the lake.

The L buffer sub zone surrounds the property and those parts where the P buffer sub zone borders the property (mainly along the road and around the lake). The rest of the national park is the L buffer zone.

1.f.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

The Virgin Forest Reserve (VFR) is located in the National Park (NP) Biogradska Gora, located in the central part of the mountain massif of Bjelasica. The total area of the NP is 5959,97 ha.

In accordance with the Review Study for the Biogradska Gora National Park, which was developed in 2023, proposed changes to the boundaries and protection regimes, as well as the application of protection principles (activities) within the National Park, are based on the needs for strict protection of the beech rainforest and an increase in the level of protection of glacial lakes and mountain meadows and pastures with the aim of their revitalization and overall improvement.

By valorising natural values and assessing their vulnerability during the review, it was concluded that the first zone should encompass the entire area of preserved beech rainforest communities and that the areas that were in the third zone should be raised to a higher level of protection, taking into account that in occasionally inhabited areas traditional forms of agriculture should be continued in order to support further conservation and improvement of biodiversity.

Within the defined protection zones (regimes), special attention is paid to the habitat types and biodiversity components that are a priority for protection and to the further need for protection of wild species, in accordance with domestic and international regulations. As a result of the above activities, the Study revision determined the area of the first level of protection of 2856 ha (47.9%), in the National Park, while the area of the II zone is 3078 ha (51.6%). Considering the permanently inhabited part of the park (the Gnjivnik area) and analysing the presence of habitats and species that are a priority for protection, an III protection zone of a total area of 28 ha or 0.5% of the total area of the park was determined at the given location. The boundaries of the VFR are 5959,97 ha in size. The core zone of the National Park Biogradska Gora coincides with the boundaries of the property, and its 2352,33 ha. The core zone, which includes the rainforest reserve, is located in the basin of the Biogradska River, Biograd Lake and the Jezerštica River, with the status of a strict nature reserve. The rainforest beech forests in Biogradska Gora represent extremely valuable natural ecosystems — they are rare, almost untouched forest complexes, with a high level of biodiversity. Beech forests are also important as primary habitats for numerous plant and animal species, including endemic and relict species. Zone II and zone III of the Biogradska Gora National Park are treated as contact or protective zones, and occupy an area of 3607,64 ha. At the same time, a special activity regime has been established in each zone. Thus, any activity that would disrupt the spontaneous development of nature and the autochthonous nature of the area as a whole is prohibited in the rainforest reserve. This part of the park primarily serves scientific research work, educational-cultural and tourist-recreational needs, according to the established scope. The area of the Biogradska Gora National Park, with its exceptional natural values in a relatively small area, is in a certain sense geomorphologically predisposed to the natural protection of its unique biodiversity.

2 Description

2.a Description of Property

2.a.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Area size

ID	State Party	Component Part/Cluster	Size Area (ha)	Size Buffer Zone (ha)	Beech Forest Region
ME-BIOG	Montenegro	Biogradska Gora	2352,33	3607,64	Moesian-Balkan

Short profile and biogeography

The dominant feature of the Biogradska National Park (NP) are its forest ecosystems. In addition, mesophilic mountain meadows and pastures on silicates and limestones with some rock and scree formations can be found in the upper parts of the NP. A striking feature are also the glacial lakes, with the Biogradsko Lake the largest in the centre of the NP. Forest ecosystems represent the primary value of the NP. They are characterised by a rich flora and high variety of plants. Due to the presence of a large number of endemic plant species of the Balkans and significant habitats, the Biogradska Gora area is recognised as an Important Plant Area (IPA). Eleven habitats are found in the Bjelasica area, which are found in Appendix I of the Bern Convention. Habitats with beech and spruce habitats are dominant, while habitats with the Macedonian pine (*Pinetum peucis*) are particularly significant from a national point of view. The Virgin Forest Reserve (VFR) in Biogradska Gora is of Outstanding Universal Value as its forests were first protected more than 140 years ago. The Moesian-Balkan Beech Forests comprise a great diversity of beech forest communities. It is built by the mountains of the Dinarides, Balkan, Rila, Rhodopian, Pirin, Strandscha, Pindos and Taygetos ranges. The eastern beech forest is considered to be a transitional zone to the Euxinic Beech Forest Region and includes an intermediate form of *Fagus sylvatica* and *Fagus orientalis*, which has been described as *Fagus sylvatica* ssp. *moesiaca*. The beech forests of the Dinarides are in a contact zone with the Central European beech forests and have a richer floristic composition.

Abiotic factors

Geographical position, natural region, altitudinal zone

The Virgin Forest Reserve is situated in the National Park Biogradska Gora (Municipalities of Mojkovac and Kolašin). It is located in the northern alpine part of Montenegro. The proposed component part covers an area of 2352,33 ha, with an elevation range of 1,100–1,750 m.

Geology and geomorphology

Intense glacial activities have formed a series of geomorphological forms – river valleys, glacial lakes and mountain peaks. All relief forms and phenomena on the Bjelasici Mountain are built in a heterogeneous geological environment characterised by volcanic and sedimentation processes. Typical and significant results of river erosion and denudation are the current river valleys on the western slopes of Bjelasica. There was no formation of a single large-scale ice cover at Bjelasica. The glaciers were formed only in the original ridges of the Biograd and Bjelojevic rivers, Suvodol and Jelovica, where cirques were formed. The most representative reservoirs are river gravel terraces and numerous moraine deposits in cirques and Pleistocene formations. Sea deposits allowed the creation

of glacial lakes. Karst erosion patterns are not representative because other rock formations occur together with limestone. The Suvodo Valley is an example of surface karst erosion.

Climate

In the National Park, the lowest parts at the Tara Valley are characterised by a temperate continental climate. A sub-montane climate is present in the mid-altitude zones and an alpine mountain climate can be found in the highest parts of the park. The climate is characterised by long and cold winters, relatively short and fresh summers and heavy snowfall. The coldest month is January, with an average air temperature of -2°C, in the lower parts of the park. In the upper basin of the Biograd river in the National Park the temperature average is significantly lower, at -6°C. The hottest month is July, with an average air temperature of 12–16°C throughout much of the park. Temperature inversions are common in the winter months. The average annual sunshine reaches up to 1,900 hours. The average annual rainfall is a high value for Montenegro, at 2,120 mm.

Soils

The diverse geological formations, relief and climate, have caused the appearance of various types of soil in the park. The appearance of certain types of soil is conditioned primarily by the characteristics of the parent material, climate, relief and by the influence of the vegetation cover. Alluvial and diluvial deposits are present in the park, occupying small areas in the narrow valleys of the Tara and its tributaries of Jezerštica and Shtitaricka Rivers, as well as at the mouth of the Biograd River. Brown soil can be found on the gravel of the old river terraces of the Tara. In the forest eutric cambisols with brown soil and dystic cambisols with acidic soil are predominant. In the upper part some patches of sparsely forested calcomelanosol can be found. Above the upper border of the forest, on the plateaus and peaks of Bjelasica pure limestones and shallow calcomelanosol (up to 30 cm) grown with rock bells (*Edraianthus*) predominate. Siliceous rocks, which are often built up by individual peaks of Bjelasica, are formed mainly by acidic soils and rankers, whose depth, depending on the relief, is slightly deeper (20–60 cm) than the calcomelanosol.

Water balance

The National Park harbours rivers and springs that belong to the catchment areas of the Tara and Lim Rivers. The Jeloica and Suvodo Rivers drain a small area of the western part of the park and flow into the Bistrica River, which is a tributary to the Lim. The largest part of the park belongs to the Tara River Basin. The Biogradska River is the largest permanent tributary of Biograd Lake, which drains to the Tara via the Jezerštica River. This river originates from the Biograd Lake and stretches ca. 3 km before it flows into the Tara. The Biogradska River reaches the lake loaded with sediments and is forming a delta area in the western part of the Biograd Lake. Its catchment of 26 km² is mostly situated in the park. The Lalev creek is a periodic tributary of the Biograd Lake and about 4 km long. The lakes in the park are of glacial origin: Biograd, Pesica, two Ursulovac and Sisko Lakes. Biograd Lake is the largest at an altitude of 1,094 m and covers up to 250,000 m².

Biotic factors

Biotopes and vegetation

The virgin forest reserve of Biogradska Gora NP is characterised by a large number of complex ecosystems, with a high degree of refugial features of habitats as well as a significant number of rare and endemic species of the Balkans. Indulged in spontaneous development, the forest of the NP is a unique example of the evolution of different forest communities. It is characterised by the typical composition of beech forest tree species in a large variety of succession stages. This includes trees of old age and huge dimensions.

According to the Natura 2000 classification, the NP is harbouring the following protected habitats: 9110 Luzulo-Fagetum beech forests, and in higher areas beech and fir forests, or beech, fir and spruce forests. Less widespread are the Illyrian *Fagus sylvatica* forests (Aremonio-Fagion). These two forest types have a rich flora and are most abundant in the park; Acidophilous *Picea* forests of the montane to alpine levels (Vaccinio-Piceetea). Subalpine and alpine coniferous forests dominated by spruce (*Picea abies*) are also present and form a mosaic of different forest associations.

For the NP 16 forest communities and 86 species of trees and shrubs have been recorded. The most important forest types of pure or mixed beech vegetation in the NP are subalpine beech forest with *sycamore* (Fageto-Aceretum visianii), subalpine beech forest (Asyneumo-Fagetum moesiaceae), mixed beech forest with fir (Abieto-Fagetum moesiaceae), beech and *Elymus sp.* that connects beech with fir forests (Elymo-Fagetum moesiaceae), Seslerio-Fagetum moesiaceae and Aceri-Fraxinetum montenegrinum. There are more forest communities of which small fragments are distributed within the NP. Beech is often a sub-dominant species in some habitat types (e.g. Tilio-Acerion forests).

Flora

The forest vegetation of the virgin forests in the NP is characterised by the following tree species: *Fagus sylvatica ssp. moesiaca*, *Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*, *Acer campestre*, *Ostrya carpinifolia*, *Quercus cerris*, *Abies alba*, *Picea abies*, *Sorbus aria*, *Sorbus graeca* and *Vaccinium myrtillus*.

There are many internationally significant and rare species present in the NP. Including some Balkan endemits i.e. *Acer heldreichii* and *Daphne blagayana* (Balkan endemits), *Taxus baccata*, *Galanthus nivalis* and *Buxbaumia viridis* (EU Habitat Directive), *Allium ursinum*, *Lilium martagon*, *Senecio pancicii* and *Anemone nemorosa*. Also, the orchid family has many representatives typical for beech forest growing in the NP: *Cephalanthera damasonium*, *Cephalanthera rubra*, *Platanthera bifolia*, *Neottia nidus-avis*, *Dactylorhiza cordigera subsp. bosniaca*, *Dactylorhiza maculata*, *Dactylorhiza saccifera*, *Epipactis helleborine* and *Epipactis microphylla*.

Fauna

Amphibians also include the colourful fire salamander (*Salamandra salamandra*) which is a character species of the beech forests and streams in the National Park. The reptiles also include the rare Meadow viper (*Vipera ursinii*), which inhabits the sub-alpine meadows above the tree line. The park is characterised by a rich bird fauna. Among them numerous species specific to pure and mixed beech forests are present: white-backed woodpecker (*Dendrocopos leucotos lilfordi*), great spotted woodpecker (*Dendrocopos major*), capercaillie (*Tetrao urogallus*), hazel grouse (*Tetrastes bonasia*), long-eared owl (*Asio otus*) and the sombre tit (*Poecile lugubris*). There have been 41 mammal species recorded. Rare and typical forest species are: edible dormouse (*Glis glis*) and forest dormouse (*Dryomys nitedula*), pine marten (*Martes martes*), badger (*Meles meles*), wild cat (*Felis silvestris*), wolf (*Canis lupus*), brown bear (*Ursus arctos*) and red deer (*Cervus elaphus*, not native). The presence of 11 bat species was recorded in the park, too.

Table: Representative species for the component part(s)

Class	Species
Amphibian	<i>Salamandra salamandra</i>
Bird	<i>Bubo bubo</i>
Bird	<i>Bonasa bonasia</i>
Bird	<i>Tetrao urogallus</i>
Bird	<i>Asio otus</i>
Bird	<i>Dendrocopos major</i>
Bird	<i>Dendrocopos leucotos</i>
Bird	<i>Dryocopus martius</i>

Bird	<i>Turdus merula</i>
Mammal	<i>Ursus arctos</i>
Mammal	<i>Felis sylvestris</i>
Mammal	<i>Canis lupus</i>
Plant	<i>Galanthus nivalis</i>
Plant	<i>Taxus baccata</i>
Plant	<i>Daphne blagayana</i>

2.b History and Development

2.b.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Historic development of the forest

This reserve represents a unique example of the evolution of different forest communities as a significant part of the genetic legacy of the Earth and important evidence of the specific history and evolution of the living and non-living world of the Tertiary, from the ice age up to the present day. The Moesian-Balkan forests in the NP comprise a great diversity of beech forest communities. ***It has its origin from refuge areas in the Dinarides and the Pindos range.*** The eastern beech forest is considered a transitional zone to the Euxinic Beech Forest and includes an intermediate form between *Fagus sylvatica* and *Fagus orientalis*, which has been described as *Fagus sylvatica ssp. moesiaca*.

The phytogeographic and ecological specificity of the area of the Biogradska Gora NP with its Virgin Forest Reserve, surrounded by the high carbonate mountains of the Dinara mountain system, is due to its silicate composition. In this regard, Biogradska Gora represents a unique refugium of acidophilic flora that is similar to the vegetation of the northern regions of boreal and high-mountains area of silicate Alps and other European mountains.

Human influence

During the five centuries of Turkish rule, the forests of Biogradska Gora were not exploited due to the inaccessibility and the great distance from the settlements. Grazing was allowed in them, and clearings in the lower part of the present National Park were used as hay meadows. There is evidence of some human influence in the area of the park in the period before the foundation of the forest reserve in 1878. The impact of these activities was very small, since logging was done exclusively for fire wood. There are no existing precise records from this historical period. The protection of the Biogradska Gora dates back to 1878, when Montenegrin ruler Prince Nikola ordered that this area be strictly protected because of the unique beauty of the Biogradska Lake and forest. In those days the natural gem was called 'The Prince's Ban'. After World War I, it was confiscated by the State. During this period, some of the forest clearings were used by locals for grazing. Between 1931 and 1941 the state forests in Biogradska Gora were managed by the Ministry of Forests and Minerals through the Forest Directorate in Skopje and the Berane Forestry Administration. After World War II, the obligation to protect the forests was transferred to the Kolasin Forestry Administration.

Natural disasters

There are no historical data for the reserve area on the effects of any natural disasters (fires and diseases). The main factor of the development of the virgin forests, was the remoteness of the area and the rough relief, making the exploitation of the forest difficult. Since the designation of the area as a national park, there have been no records of forest fires or any other negative impacts on the reserve. In the park the law prohibits economic exploitation of the forest as well as hunting.

3 Justification for Inscription

3.a.1 Brief synthesis

Biogradska Gora

The Virgin Forest Reserve in Biogradska Gora National Park is a unique example of the evolution of different beech forest communities as a significant part of the genetic legacy of the Earth and important evidence of the specific history and evolution of the living and non-living world of the Tertiary, from the ice age up to the present day. The forests represent unique examples of the succession stages and evolution of different forest communities. This reserve is characterised by its uniqueness as a protected area that was established 140 years ago. A large number of complex ecosystems is present, with a considerable number of rare plant and animal species, some of them endemic to the Balkans. This underlines the extraordinary value of the Virgin Forest in Biogradska Gora NP. Virgin forests are characterised by a large number of trees and shrub species as well as the 16 forest communities, which represent well preserved pure and mixed beech forests.

Property part in Biogradska Gora National Park present 2352,33 ha of virgin beech forest on limestone, representing the largest component of this extension.

3.a.2 Statement of Integrity

*Table 1: Vienna Shortlist (updated); Result of the screening process 2012–2014 of primeval (virgin and old-growth) beech forests in Europe with sufficient protection status and size to provide additional value to the OUV Sites which have been added after 2014 are indicated by **

Moesian-Balcanic

Montenegro

Biogradska Gora

candidate 2020

4 State of Conservation and Factors Affecting the Property

4.a Present State of Conservation

Table 2: State of naturalness of the component parts

State Party	Component Part/Cluster	State of Naturalness
Montenegro	Biogradska Gora	Majority virgin forest

Table 3: Duration of process protection in the nominated component parts/cluster

State Party	Component Part/Cluster	Processes under Legal Protection since	Remarks
Montenegro	Biogradska Gora	Informal protection dates back to 1878, when Montenegrin ruler Prince Nikola Petrović protected the area around Lake Biograd. In the year 1952 it was proclaimed as the 'Biogradska Gora National Park'.	In the period prior to 1878, the area of the Biogradska Gora NP was influenced by man and the forest was used for firewood for the houses on the pastures (katuns) in the upper part of the NP. Since 1878 only very limited use of the forest took place.

4.a.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Current Status

The Biogradska Gora NP covers an area of 5956,93 ha and the Virgin Forest Reserve covers an area of 2352.33 ha. In the park area, beech forests occupy 37.5%, fir and beech mixed forests occupy 35.4%, and fir, spruce and beech mixed forests occupy 10.4% of the total forest area. Other forest types with mixed forests of hop-hornbeam, manna ash, fir and spruce occupy 16.7% of the total forest area. The mean diameter of the forests in the NP is 45.4 cm and the average height of the trees is 24.3 m. The canopy coverage ranges from 90–100% (for 36% of forests) and 70–80% (for 37% of the forests), which corresponds with the virgin forest character of the forests in the park. Young trees below 1.3 m represent about 35.5% of all trees in the NP. Young trees occur in about 2,500 ha or 69.4% of the forests in the NP, which is characteristic of the virgin forest character of the reserve. Monitoring of the health status of the virgin forest was conducted in 2017. This survey revealed that most trees (86.7%) were healthy and showed no signs of defoliation. Only 6.7% showed some degree of defoliation (up to 10%) and poorer conditions were about 6.7% of the forest (defoliation of 11–25%). On 19.4% of the trees damage occurred due to the following abiotic factors: frost, lack of moisture, damage due to snow load and storms.

Trends

The strict Protection Regime prohibits any human activities except for scientific research, monitoring of natural processes and strictly controlled visits to the Virgin Forest Reserve of Biogradska Gora NP. In this way, the forests are effectively protected from the influence of visitors.

Monitoring of the health status of the forests in Biogradska Gora NP from 2017 indicated a favourable state of the overall forest ecosystem, which is a good indicator of its resilience to climate change as well as negative abiotic and biotic pressures.

Information on state protection

The Biogradska Gora National Park was declared a national park in 1952 and within it a strict virgin forest reserve was established. No intervention is allowed in the reserve (core zone of NP). This compares to Category Ib of IUCN management categories. The National Park is declared an IUCN Category II according to the World Database of Protected Areas (status 18.12.2019).

4.b Factors Affecting the Component Part

In accordance with the Review Study for the Biogradska Gora National Park, which was developed in 2023, proposed changes to the boundaries and protection regimes, as well as the application of protection principles (activities) within the National Park, are based on the needs for strict protection of the beech rainforest.

By valorising natural values and assessing their vulnerability during the review, special attention was paid to habitat types and biodiversity components that are a priority for protection and to the further need for protection of wild species, in accordance with domestic and international regulations.

It should be noted that the primary management objective of IUCN Category II, "protected area - national park", has been achieved by the Review Study, which is to "protect natural biodiversity along with the basic ecological structure and accompanying ecological processes on at least 75% of the national park territory", in accordance with internationally recognized standards for protected area categories (Dudley, 2013). Based on the above, it was proposed that due to the possibility that the asphalt road leading to Biogradsko Lake will have a negative impact on the beech rainforest and the natural environment of the park, leading to an increase in anthropogenic pressure, it is planned to stop using the road, as well as to relocate the existing parking lot outside the park core, to the Kraljevo kolo site. In order to protect these unique ecosystems, the aforementioned planning activity is carried out through the Biogradska gora NP Management Plan for the period 2026-2030, which is currently in the final stage of preparation and the adoption of which is expected in early 2026. Also, in accordance with the same Study and the proposed Management Plans, tourists will be provided with transportation by electric and solar-powered vehicles, which will reduce emissions and contribute to sustainable management of visits. In addition to the above, it is planned to define measures to prohibit the use of motor vehicles (quads) and motorcycles in the National Park area, and to prepare accordingly an Analysis (Study) and then an Action Plan for limiting the number of (off-road) vehicles that can be found on local roads in the Park during the day.

There are two issues that concern the National Park itself, but are not an immediate threat to the area of birch forests that are the subject of this nomination. Namely, the informal association of citizens "Pravo na dedovinu i privatnu svojinu" of the Municipality of Mojkovac has addressed the Environmental Protection Agency with a request to prepare a new, legally valid and comprehensive Audit Study. As they state, their request mainly concerns the owners of private property, where the new study would recognize and valorise the existence and importance of private property, which would include the socio-economic aspects of the life of the local population with the right to engage in tourism, agriculture and the construction of necessary facilities. Citizens believe that all private property in the Biogradska Gora National Park should be an integral part of the third zone of the park, with clearly defined permits.

Regarding this issue, in accordance with the Audit Study, prepared by the Environmental Protection Agency, and based on Articles 29, 30 and 31 of the Law on Nature Protection, which prescribe the criteria for the evaluation of protected areas, categories of protected areas and protection regimes, private property rights were considered. There have been no changes in this part, and all properties in question here and which were located in protection zone 2 before the preparation of the Audit Study, have remained in protection zone 2. Everything related to the development of agriculture and tourism

based on sustainable principles should be a common goal and contribution of the entire community. The main activities envisaged by the Audit Study from 2023 are agriculture and tourism. Accordingly, all activities that are understood as sustainable tourism and the marketing of agricultural products from this area have been recognized. Everything that is in the function of this form of business has been strengthened and stimulated by the manager and the wider community. There are also recognized activities for the reconstruction of all facilities that are in the function of the affirmation of the national park, and thus the economic benefits of the local population. None of the decisions or measures that were made were aimed at limiting private property, but exclusively at protecting the area that has the status of a protected natural asset in accordance with the Law. We emphasize that the above has no impact on the nominated area of beech forests, because it is located outside the core zone, but may be a subject of interest.

The second issue that may also be considered is the possibility of implementing the project to build a facility for installing the Radar on Mount Bjelasica, which is defined by the long-term defence development plan adopted by the Government of Montenegro in 2018. In mid-2019, the Ministry of Defence informed the Government about the selection of the Zekova glava location on Mount Bjelasica for the installation of the radar, which is located in the second zone of the National Park. The aforementioned location is also the main telecommunications hub of northern Montenegro, built in 1962 and managed by Radio Broadcasting Centre.

The location includes two antenna towers, a building for housing equipment and crew accommodation, as well as other necessary infrastructure for the functioning of such a complex facility in extreme winter climate conditions.

The radar facility would be installed exactly at the location where the smaller Radio Broadcasting Centre tower is currently located, which houses the equipment of telecommunications operators. In the previous period, since 2019, numerous expert analyses have been carried out to determine whether there is a possibility of joint use of the Zekova glava location by the Army and the Radio Broadcasting Centre, or what would be the best solution for this situation. The conclusion of the expert analysis was that, in order to create the conditions for the construction of an infrastructure facility for the formation of a radar position at the Zekova glava location, it is necessary to relocate the equipment and personnel of the Radio Broadcasting Centre.

The proposal is to relocate the RBC equipment to the Troglava location, which is also located on Mount Bjelasica, in the municipality of Kolašin. However, the Radio Broadcasting Centre has so far been unable to obtain guidelines for construction at the Troglava location, which is a prerequisite for the start of any works, primarily the preparation of project documentation. This location has been recognized as a telecommunications facility by the new Spatial Plan of Montenegro until 2040.

5 Protection and Management of the Property

5.a Ownership

Table 4: Ownership of component parts/clusters

ID	Name of the Component/Cluster	Owner	Area	Percentage
ME-BIOG	Biogradska Gora	Private: Private Land	15ha	0.5%
ME-BIOG	Biogradska Gora	State: Public Enterprise National Parks of Montenegro (Government of Montenegro)	2841ha	99.5%

5.b Protective designation

Table 5: Overview of the Protected Area Category and Natura 2000/Emerald Network status

ID	Name of the Component/Cluster	PA Category	Natura 2000/Emerald
ME-BIOG	Biogradska Gora	National Park (IUCN II)	Candidate site

Table 6: Overview on the protection status of the component parts

ID	Name of the Component/Cluster	Document	Year
ME-BIOG	Biogradska Gora	Decree on Law about establishment of Lovćen, Biogradska Gora and Durmitor National Parks_Original_ME	1952
		Decree on Law about establishment of Lovćen, Biogradska Gora and Durmitor National Parks, Translation and Transcript_EN_ME	1952
		Important Plant Area Biogradska Gora NP	2005
		Protected Species List of Montenegro - Montenegrin Version	2006
		Protected Species List of Montenegro - English Translation (without species names)	2006
		Law on National Parks - Montenegrin Version	2014
		Law on National Parks - English Translation	2014
		Law on Nature Protection - Montenegrin Version	2016
		Law on Nature Protection - English Translation	2016

5.c Means of Implementing Protective Measures

5.c.1 Buffer zone management

Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

In the Virgin Forest Reserve (core zone of NP) it is prohibited to perform other activities than visiting for the purposes of education, research and monitoring nature. A visit to the core zone can be made on the basis of approval by the manager, with the prior consent of the management body. There is only one public footpath passing through the core zone. In the proposed core zone of the property beside foot paths there is one local road present (partly asphalted). The buffer zone overlaps with the second protection zone of Biogradska Gora National Park, that is, the active protection area encompassing all parts of the Park outside the strictly protected primeval forest core (Zone I). This zone functions as a protective belt surrounding the primeval forest reserve and ensures the preservation of its integrity, ecosystem stability, and landscape coherence.

NP Biogradska Gora is managed by the Public Enterprise National Parks of Montenegro. The management body of the park has the legal obligation to develop five-year management plans and annual management programmes. Management plans as well as the programmes have to define activities aiming for monitoring of the status of nature in the park, as well as implementing management measures to protect its nature and biodiversity. In protecting the entire area of the National Park, it is significant to emphasise that the land of the park is owned by the State. Since 1977, the Tara River Basin is also part of the UNESCO Biosphere Reserve 'Tara River Basin'. The core zone of the park represents also the core zone of the Biosphere Reserve and the rest of the park is in the buffer zone of the park. The surroundings **represent** the transition zone, which connects the Durmitor National Park and Komovi Nature Park in the Biosphere Reserve.

5.d Existing Plans Related to Municipality and Region in which the Proposed Property Is Located (e.g. regional or local plan, conservation plan, tourism development plan)

Table 7: Overview of relevant plans and strategies

ID	State Party	Component Part/Cluster	Level	Existing Plans, Strategies	Year
ME-BIOG	Montenegro	Biogradska Gora	Government of Montenegro	English Summary Special Purpose Spatial Plan Biograska Gora NP 2010–2020	2010-2020
	Montenegro	Biogradska Gora	Government of Montenegro	Special Purpose Spatial Plan Biograska Gora NP 2010-2020_ME	2010-2020

5.e Property Management Plan or Other Management System

5.f Sources and Levels of Finance

Table 8: Level of finance in component parts/clusters; -*for Biological reserves in France the total budget is 5 Mio Euro per year (personal + material costs) and has to be shared between 233 reserves

ID	Country	Component Part/Cluster	Personnel cost in thousand euro	Material cost in thousand euro	Sum in thousand euro
ME-BIOG	Montenegro	Biogradska Gora	410 t€	82 t€	492 t€

5.g Sources of Expertise and Training in Conservation and Management Techniques

5.g.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Cooperation with research institutions

NP Biogradska Gora, as an organisational unit of the Public Enterprise for National Parks, cooperates with a number of national and international scientific institutions as well as non-governmental organisations dealing with nature protection. Among the organisations are the following: Museum of Natural History of Montenegro, Faculty of Natural Science (University of Montenegro), Institute of Forestry A.D. - Podgorica, Agency for Nature and Environmental Protection, Faculty of Biology

(University of Belgrade, Serbia), IUCN, WWF, NGO CZIP (Centre for the Protection and Study of Birds), NGO Park Dinarides (Network of Protected Areas of the Dinarides) and others.

The staff of the Public Enterprise NP Montenegro participates, promotes or supports the realization of various projects and research activities in the park area. Particular attention has been paid to the study of forest vegetation, large mammals, bats and birds.

Publications

On the website nparkovi.me information on the NP can be found. The national parks of Montenegro are present on the following social media channels:

- facebook.com/Nparkovi/
- YouTube: youtube.com/channel/UC4EWG_4OQ0_qDY8oIKyuljA
- and via the Android application 'National Parks of Montenegro'.

Capacity building and training for the staff

In the five-year management plan and the annual work programmes for the NP Biogradska Gora, the training programmes for NP staff is laid out. Particular attention is paid to the training and improvement of the work of the ranger service. In addition, employees of the Departments for the Protection of Natural and Cultural Heritage and Sustainable Development as well as the Department for Promotion, Education and Tourism attend various seminars and workshops to improve their work.

Citizen participation

In 2017, the Socio-Economic Council of the NP Biogradska Gora was formed as an advisory body, in which, in addition to the representatives of the Public Enterprise National Parks, representatives of local authorities, relevant inspection bodies, local communities, hunter and fishermen's associations, local communities, as well as representatives of the tourism industry actively participate. The activities of the representatives of the council is linked to the National Park.

5.h Visitor Facilities and Infrastructure

ID	Component Part/Cluster	Total number of visitors per year	Total number of visitors on guided tours per year	Total number of individual visitors per year
ME-BIOG	Biogradska Gora	104.509 t	no data, this differentiation is not made	no data, this differentiation is not made

5.h.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Description of visitor management

Visitors can use the official hiking trails shown on the map of the National Park. This map is available as an Android application. Hunting is strictly prohibited in the park, while recreational fishing is permitted on the Tara river as well as in the Biogradsko and Pešić Lakes during certain periods of the year, on certain days of the week. The most visited hiking and educational trail is the one around Biogradsko Lake. The impact of visitors on the trail is monitored and recorded. There is a small visitor

centre at the east end of the lake. Educational and thematic trails are set up and the park staff also leads educational workshops, mainly for school children. In this regard, an educational programme was elaborated in order to offer classes for elementary school pupils in a 'Green classroom'. In order to reduce the impact of visitors arriving by private vehicle via the Kraljevo Kolo road to the Biogradsko Lake during the summer season, two tourist trains have been operating since 2019. The trains are also equipped with a ramp for disabled people. Visits to the Virgin Forest Reserve are only possible with the approval of the managing authority.

Visitor infrastructure

On the eastern shore of Biogradska Lake is a visitor centre, which is equipped with an interactive exhibition and presents the natural and cultural values of the park. Lectures and presentations are also held here. Near the visitor centre there is a souvenir shop and twelve bungalows designed to accommodate visitors for several days during the tourist season, and at the very entrance to the park, at Kraljevo kolo, a space for Mobil-homes has been made available. The visitor centre offers the possibility of renting boats, bicycles, walking sticks, tents, snowshoes and kayaks. Six hiking trails are marked with standard signage. There are two marked trails for mountain biking in the park. The circumference of Biograd Lake, 3.5 km in length, provides an educational trail equipped with an interactive mobile phone, providing information on the flora and fauna of the area. The thematic trail 'Summer on the Katuns – where our traditional products come from' is installed in Dolovi Katun (mountain pasture). The trail is 3.6 km long with 6 thematic information stations and equipped with shelters and benches for resting. There are a number of lookout points in the park.

5.i Policies and Programmes Related to the Presentation and Promotion of the Property

5.j Staffing Levels and Expertise (professional, technical, maintenance)

5.j.1 Montenegro: Biogradska Gora (ME-BIOG)

Staffing levels and expertise

NP Biogradska Gora has a total of 36 full-time employees. The following staff is employed: 12 in the ranger service, 6 in the infrastructure service, 18 in the administrative and technical services division and one director. NP Biogradska Gora is an organisational unit of the Public Enterprise for the National Parks of Montenegro, which means that in addition to the staff mentioned above, the professional services of this Public Enterprise employed in Podgorica carry out activities related to the activities of nature conservation and protection, sustainable tourism, promotion and education of the territory of the NP Biogradska Gora. Specifically involved are the Department for the Protection of Natural and Cultural Heritage (8 employees in total) and the Promotion, Education and Tourism Service (5 employees in Podgorica and 2 employees in the Biogradska Gora National Park).